

*Др Бранислав Ристић-Војевић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду*

О ОПРАВДАНОСТИ УКИДАЊА УВРЕДЕ И КЛЕВЕТЕ: КРИМИНАЛНА (НЕ)ПОЛИТИКА СРПСКОГ ЗАКОНОДАВЦА

Сажетак: Писац у раду покушава да критички сагледа аргумените које је законодавац користио када се упустио у постојање декриминализације увреде и клевете. Оцењујући да их је мало, анализира их, и не налази оправдање ниједном, а за неке од њих налази да уопште нису криминално-политички аргументи. Највише се задржава на аргумену како је грађанско-правна одговорност довољна за заштити достојанства личности и налази да је ипак нешто немогуће по природи ове вредности код које човек не штити неку ствар већ једнакост своје личности са свим другима.

С друге стране писац образлаже значење часће и угледа као вредности заштићених правним поретком у савременом друштву и налази да их је законодавац поштедио преуштајући их само заштити грађанско-права. Изводећи закључак да је здравље људског духа нераскидиво повезано са ненарушеном чашћу и угледом уопште је са значењем које има здраво тело за човека у пољу физичког бивања. Колико човек тежи здравом телу, толико, па и још више, тежи здравом духу. Лек за њега није из области природе јер није ни узрок болести. Лек за повређену часћу и углед је задовољство јер она враћа пољубано самоуздање.

Писац, као један од јаким аргумената у користи кривично-правне заштите часће и угледа истиче да не постоји вредности коју човек ужива и након смрти и да, штавише, може и да их стекне након смрти.

Кључне речи: Часћа, углед, клевета, увреда, достојанство личности, слобода говора, криминална политика, законодавство, кривично право.

„Схватљиво је да вуци урлају тражећи слободу, али кад се овце – као што је у том питању толико често био случај – придруже њиховом урлању, оне тиме само доказују да су овце.“¹

I

Увреда и клевета су два веома стара и добро проверена кривична дела. Такав положај имају у свим друштвима и представљала су то у свим временским раздобљима. Спадају у она дела која наука зове *malum in se*, односно кривична дела која су зло сама по себи јер се њихова правна и друштвена забрањеност поклапају. Слабо подлежу променама јер се оснивају на добро провереним, несумњивим и никад оспораваним људским вредностима – чисти и угледу – које се изводе из права човека на достојанство и поштовање личности. Још је у старом Риму постављено правно правило које је гласило „претпоставка је да је свако частан“.² Она су основна дела у глави XVII КЗ која носи назив „Кривична дела против чисти и угледа“ и сва остала дела у овој глави су неке врсте увреде и клевете или смеша истих (кривична дела чија је радња извршења описана као „поруга“ која је спој радњи извршења увреде и клевете). У КЗ се налази више кривичних дела чија је радња извршења такође дата као радња увреде или клевете односно дела код која такође штите част и углед али се по претежности заштитног објекта налазе у другим главама КЗ.³ Људско достојанство заштићено је у оквирима кривичног права и у поступку санкционисања. Тако се код неких санкција предвиђених КЗ изричито каже да се не могу изрећи ако вређају људско достојанство (рад у јавном интересу), а код других се ово подразумева иако се одговарајућа одредба више не налази у КЗ.⁴ Обавеза поштовања људског достојанства приликом кажњавања налази се у члану 25. Устава РС.⁵

¹ Рудолф фон Јеринг, *Циљ у њраву*, Београд, Подгорица, Ср. Карловци, 1998, стр. 72.

² Изрека гласи: *Quisquis praesumitur bonus*. На њу су стари Римљани логички надоградили добро познато правило поступка које каже да у случају сумње мора да се пресуди у корист оптуженог: *...et semper in dubiis pro reo respondendum*. Ово је тако управо зато што се свако, како каже почетак изреке, сматра часним. Ако тужилац није у стању да докаже да је оптужени учинио дело које му ставља на терет, односно да докаже да је нечастан, онда мора да се очува његова част.

³ Насилничко понашање, Повреда парламентарара, Злостављање и мучење, Злостављање потчињеног и млађег, Повреда моралног права аутора и интерпретатора, Нарушавање пословног угледа и кредитне способности итд.

⁴ У некада важећем ОКЗ у члану 6. који је носио назив „Ограничење у извршењу кривичних санкција“ налазила се обавеза „...поштовања личности учиниоца и његовог људског достојанства.“ приликом санкционисања. У сада важећем КЗ она је неизречено пренета у члан 3. који је преименован у „Основ и границе кривичноправне принуде“ и подразумева се да се налази у његовом садржају.

⁵ Устав РС, члан 25. *Нејовредивост физичкој и њсихичкој инѡтегриѡетета*: „Физички и психички интегритет је неповедив. Нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или

II

Хронолошки гледано покушаји укидања ова два кривична дела почињу још код израде изворног текста КЗ током 2005. године. Тада су притисци на законодавца исходovali депенализацијом ова два кривична дела. Укинута је казна затвора и за најтеже облике ових кривичних дела. Притисци су јачали током времена тако да је ЗИД КЗ из јануара 2012. године (који је касније повучен из Народне скупштине) била предвиђена декриминализација увреде и клевете. Нови ЗИД КЗ из септембра 2012. године определио се за неку врсту средњег решења: предвидео је декриминализацију само клевете. Такво решење је добило подршку Народне скупштине тако да је наше садашње стање на пољу ових кривичних дела следеће: клевета више није кривично дело, а увреда (још увек) јесте.

III

Са разлогом се може поставити питање шта је то подстакло законодавца да се определи за оваква нормативна решења? Које аргументе заговорника укидања ових кривичних дела је законодавац усвојио и који су превладали над ставом правне науке која се противила оваквим изменама КЗ? С њим је повезано и питање које су могуће последице оваквих промена КЗ?

Овај рад ће се посветити управо овом питању. У првом делу рада покушаће да се истраже аргументи заговорника укидања ових кривичних дела, дати у јавности или у образложењима ЗИД КЗ. За претпоставку је да су аргументи заговорника декриминализације увреде и клевете преузети од стране законодавца и да су нашли своје место у образложењу ЗИД КЗ. Већ на овом месту може се оценити да ће ставови из јавности бити важнији јер су они у образложењима два ЗИД КЗ просто оскудни. Затим ће се дати критички осврт на ове аргументе. У другом делу рада ће се изложити значај заштитног објекта који се штити увредом и клеветом као и остали аргументи који су противни укидању увреде и клевете. На крају рада даће се закључци о непостојању смишљење криминалне политике као узроку ових измена КЗ и њиховим лошим последицама.

1. О СТАВОВИМА ЗА УКИДАЊЕ УВРЕДЕ И КЛЕВЕТЕ

Покушаји декриминализације увреде и клевете трају око једну деценију. Разумно би било претпоставити да су се за овако дугачак временски период искристалисали и уобличио бројни аргументи у прилог реченог

понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка“.

става, као и да је образложење за укидање увреде и клевете добро основано. Ипак, ствари стоје сасвим супротно.

1.1. Аргументи заговорника овог става

Аргументи заговорника укидања увреде и клевете се на првом месту могу описати као оскудни. Има их заиста мало. То не чуди. Правна наука скоро сигурно код овог предлога није консултована. Да јесте она би пренела став да се до сада у озбиљним дискусијама око депенализације или декриминализације увреде и клевете, нису чули уверљиви аргументи. Стручних и криминално-политичких разлога за депенализацију или декриминализацију нема.⁶

У образложењу првог ЗИД КЗ, из јануара 2012. године, којим је било предвиђено укидање како увреде тако и клевете, наводи се само како ће се тиме „...у потпуности укинути вербални деликт.“ и да су овом предложеном изменом „...усвојени захтеви великог броја невладиних организација и новинарских удружења.“⁷ У образложењу другог ЗИД КЗ, из 2012. године има још мање објашњења разлога који су водили декриминализацији клевете. У њему се само наводи да је то био „...захтев великог броја удружења и стручне јавности, а нарочито новинарских удружења.“⁸

Заиста је тешко анализом овако оскудних образложења побројати више од два аргумента. Први став јесте да су клевета и увреда, како их наводи „вербални деликти“, а други да је њихово укидање захтев „новинарских удружења“, „стручне јавности“, или само „удружења“.

Осим ових у јавности су се појављивали и ставови како ће се овако „...јачати слободe новинарства и медијског извештавања, као и слободe изражавања у Србији...“⁹ као и да новинари плаћају високе новчане казне као последицу кривичног прогона за клевете и увреде, што им, наводно, онемогућава да раде.¹⁰

⁶ Зоран Стојановић, *Коментар КЗ*, Београд, стр. 415-416; Милан Шкулић, *Декриминализација клевете је ајсурд*, Политика, 4. мај 2011. године, <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Dekriminalizacija-klevete-je-apsurd.lt.html>, посећено: 10. децембар 2013. године.

⁷ Потпуно о образложењу првог ЗИД КЗ из 2012. године: Бранислав Ристивојевић, *Нејативна криминално-политичка кретања у материјалном кривичном законодавству Србије*: темељно опредељење законодавца или инцидент, Crimen, бр. 2, 2012, стр. 181.

⁸ *Закон о изменама и дојунама Кривичног Законика*, Предлог, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/4108-12.pdf, посећено 18.12.2013. године.

⁹ Новости, *Клевета неће бити кривично дело*, министар правде Никола Селаковић, 28. новембар 2012. године, <http://www.novosti.test.mainstream.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:408143-Kleveta-nese-biti-krivicno-delo>, посећено: 20. децембар 2013. године.

¹⁰ Медијски истраживачки центар, *Саопштење за јавност НУНС*, 22. 7. 2011. године, <http://www.mic.org.rs/2011/07/22/nuns-pozdravlja-ukidanje-krivicnog-dela-uvrede-i-klevete/>, приступљено: 25 децембра 2013. године.

1.2. Критичка анализа ових ставова

1.2.1. Појам вербалној деликџа

Начин употребе израза „вербални деликт“ води закључку да предлагач не познаје значење овог појма у науци кривичног права.¹¹

Тај појам је коришћен да се опише некада злогласни члан 133. КЗ СФРЈ који је носио назив „Непријатељска пропаганда“. Пратила га је одговарајућа мера безбедности из члана 67. КЗ СФРЈ под називом „Забрана јавног иступања“. Заједно су коришћени да се људима ускрати слобода говора и изражавања. Остали су познати као симбол једноумља односно једног недемократског и тоталитарног друштва које није трпело другачију мисао и реч од оне која је била прокламована као званична идеолошка догма. Укинута су са првом новелом КЗ СФРЈ приликом вршења пионирских подухвата на пољу демократског преображаја друштва 1990. године, с тим да је „Непријатељска пропаганда“ замењена са „Позивањем на насилну промену уставног уређења“. У том новом делу су промењени основни елементи бића тако да је отпао приговор да ово дело ограничава слободу мисли и изражавања.¹²

Предлагач, по свему судећи, замера увреди и клевети што се могу учинити *вербално*. То је тачно. Међутим то је недовољно да се увреда и клевета поистовете са значењем израза „вербални деликт“ у науци кривичног права. „Вербални деликт“ има везе са делима против части и угледа утолико што се увреда и клевета могу извршити вербално-усмено, и на томе се завршава. Шта ће бити са писменом, гестовном, симболичком увредом и клеветом као и са реалном увредом?¹³ Оне се свакако не могу назвати „вербалним деликтом“, али предлагач и њих покушава да укине. На крају крајева, КЗ данас има читав низ кривичних дела које се могу извршити вербално.¹⁴ Законодавац није био доследан. Ако му је мерило за приговор увреди и клевети то што се могу извршити вербално, онда је требао да предложи укидање и свих осталих дела која се могу извршити вербално.

Предлагач закона не схвата кључну разлику између „вербалног деликта“, што је појам којим је наука најчешће називала члан 133. старог КЗ

¹¹ Потпуно о појави стилски и садржински лоших аката који дају суморну слику о језичком квалитету наших закона код: Драгиша Дракић, *О стилу језика закона*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1, 2012, стр. 369-381.

¹² Зоран Стојановић, наведено дело, стр. 676.

¹³ Подела увреде преузета је из: Тома Живановић, *О увреди и клевети*, Београд, 1911, стр. 17-18. Живановић пише још и о увреди нечињењем, путем пропуштања указивања дужног поштовања, али је она данас напуштена у науци.

¹⁴ Никола Јованчевић, *Подсјрекавање – облик саучесништва и самостјално кривично дело*, Београд, 2008, стр. 372-377.

СФРЈ, и увреде и клевете (за које се појам „вербалног деликте“ у науци врло ретко користио и имао је друго значење). Кључна разлика је у заштитном објекту. Непријатељска пропаганда је била у глави дела против уставног уређења, а клевета и увреда су у глави дела против части и угледа. Бејавши дело против уставног уређења, непријатељска пропаганда из члана 133. КЗ СФРЈ служила је за неоправдано ограничавање слободе говора. Увреда и клевета никад нису служиле у ту срамотну сврху, јер је тако нешто, с обзиром на њихов заштитни објекат, било скоро немогуће (или тадашњим властодршцима непријатељска пропаганда била довољна)

1.2.2. Неувјићање разлике увреде и клеветје

Предлагач не прави разлику између увреде и клевете, односно поистовећује их под овим погрешно употребљеним изразом „вербални деликт“.¹⁵ Ово је јасан показатељ да је ова измена нашег КЗ изведена на начин на који англосаксонска породица правних система приступа овим кривичним делима. Наиме, у овој породици правних система, углавном, се не прави разлика између увреде и клевете као кривичних дела већ се користи исти појам енглеског језика за обе - libel. Разлика се прави између јавне, с једне стране и нејавне увреде и клевете. Прве (јавне) се називају libel, а друге (нејавне) slander. У САД и већини држава common law породице правних система нити једна нити друга категорија нису кривична дела.¹⁶ У Енглеској прве могу бити кривично дело ако изазивају нарушавање јавног реда и мира, а друге не.¹⁷ То говори да су увреда и клевета кривична дела против јавног реда и мира а не части и угледа, што у доброј мери објашњава њихов положај у англосаксонској породици правних система.

¹⁵ „...увреда и клевета су два квалитативно различна кривична дела против части.“: Т Живановић, наведено дело, стр. 2.

¹⁶ SilviaTellenbach, шеф пројекта упоредноправног истраживања кривичних дела против части и угледа на Мах Планк институту за страну и међународно кривично право у Фрајбургу, дала је ово мишљење на основу истраживања које је спровела за потребе хрватске владе 2003. године управо поводом захтева за укидање увреде и клевете који су се појавили у хрватској јавности. Њен закључак је био да: „У англосаксонском правном кругу је заштита части мање изражена. Ако се и признаје, онда се то чини готово искључиво путем грађанског права. Стога је разумљиво што припадници тог правног круга не прихватају одредбе о казненоправној заштити части јер то у крајњој линији има наведену позадину. У правном кругу земља континенталне Еуропа казнени законици готово без изнимке садржавају одредбе о казненоправној заштити части.“. Наведено према: Петар Новоселец, *Темељне црте новеле Казненог закона од 9. септембра 2003. године*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, бр. 2, 2003, стр. 305-306.

¹⁷ Потпуно о овоме у Енглеској: J. W. Cecil Turner, *Kenny's Outlines of Criminal Law*, Cambridge, 1958, p. 208-214.

1.2.3. Новинарска удружења као субјекти заштићених вредности у друштву

Из образложења се види да су овом предложеном изменом „усвојени захтеви великог броја невладиних организација и новинарских удружења“. Наравно да ставови и мишљења свих субјеката у друштву, па тако и новинарских удружења или невладиних организација, треба да буду од значаја када се уређује криминализација или декриминализација неког понашања. Свакако су представници новинарске професије више заинтересовани за слободу изражавања (што води укидању увреде и клевете) него за достојанство личности (што подразумева да увреде и клевете остану у кривичном праву) јер се прва вредност налази у средишту њиховог позива. Што се домаћа слобода говора/мишљења/штампе буде шире тумачио то ће поменута професија имати већу моћ у друштву. Несумњиво је и у интересу грађана, а не само новинара, да се откривају и расветљавају нежељене друштвене појаве, да се обавештава и расправља о важним друштвеним догађајима путем истраживачког новинарства. Која је важност слободе говора за друштво?

Слобода говора је осмишљена као истозначна вредност неким од најважнијих економских слобода (нпр. слободи понуде и тражње) на тржишту роба. На исти начин на који робе захваљујући економским слободама на тржишту једна другој слободно конкуришу, а потрошачи својим здравим разумом одабирају добре, а одбацују лоше, треба да делује и слобода говора. Она је слобода захваљујући којој се идеје неспутано надмећу једна с другом на замишљеном тржишту духа. Претпоставка је да ће људи својим здравим разумом одабрати добре а одбацити лоше идеје. Путем слободе говора спречавају се монополи, са свим својим штетним последицама, на тржишту идеја, као што се путем економских слобода спречавају монополи на тржиштима роба.

С друге стране истине налазе се неистине и лажи. Оне не могу да обављају ову друштвену улогу па стога оне не смеју да буду укључене у привилегију коју пружа поменута слобода. Међутим, наш законодавац се определио да у потпуности декриминализује клевету (исто је покушао и са увредом) како у случајевима када новинар зна да износи неистине, тако и у случајевима када не зна већ сумња. Овакво „ураниловка“ потпуно различитих случајева је погрешна.

Дозвољени ризик као основ искључења противправности у оваквим случајевима оправдан је само код чињеничних тврдњи које могу шкодити части и угледу код којих се у тренутку изношења не може са сигурношћу тврдити да ли су истините или не. У начелу, што је већи ризик да су неке тврдње неистините, то је мања могућност њиховог оправдавања дозвоље-

ним ризиком и обрнуто. Ако неке тврдње нису истините онда оне трајно шкоде части и угледу и као такве не могу наћи оправдање у дозвољеном ризику.¹⁸ Ово стога што дозвољени ризик, како његово име каже, дозвољава ризик по неко друго заштићено добро, у овом случају част и углед, у заштити једног оправданог интереса, у овом случају слободе говора/мишљења/штампе. Међутим, ничија слобода говора/мишљења/штампе се не може оправдати свесним изношењем лажи. Прво, таква изјава не представља мишљење, јер онај ко износи лаж, а свестан је тога, не износи оно што заиста мисли, већ оно што не мисли. Друго, изношење лажи не може да обавља ону друштвену улогу у сврху које је установљена слобода говора и њени деривати (слобода мишљења и слобода штампе).¹⁹

Из овога јасно произилази да декриминализовање клевете на начин како је то учињено ЗИД КЗ из 2012. године, са образложењем да то штити интересе новинарског позива може бити само делимично оправдано. Ово стога јер обухвата и случај када извршилац (новинар) свесно износи неистиниту чињеничну тврдњу. Тиме су извршиоци (новинари) практично добили признање правног поретка да могу да се служе лажима без опасности суочавања са кривичноправном санкцијом. Било би превише тврдити да је путем ЗИД КЗ лаж постала вредност заштићена правним поретком, али да је постала појава коју поредак прећутно трпи, то свакако јесте. Тиме се сасвим јасно отишло у крајњост у заштити интереса могућих извршилаца клевете, у овом случају новинара, будући да су се овим изменама, како се истиче у предлозима ЗИД КЗ, задовољавају интереси новинарских удружења.

1.2.4. Високе новчане казне као наводна смејња обављању новинарског позива

Као један од аргумената у прилог укидању увреде и клевете новинарска удружења су указивала на високе новчане казне које плаћају као последицу кривичних прогона за увреду и клевету. Наводно, те новчане казне чине скоро немогућим обављање новинарског позива. Логична последица овог става јесте да би укидањем кривичне одговорности за увреду и клевету остала само грађанскоправна. При томе се заборавља да се у грађанскоправним поступцима као санкција једино одређује накнада штете, изражена управо новчаним износима. Уколико неком смета материјални

¹⁸ Claus Roxin, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Band I, Grundlagen, *Der Aufbau der Verbrechenlehre*, Munchen, 2006, р. 836-840, наведено према: Игор Бојанић, *Кривичноправна заштитна част и углед*, Ревизија за кривично право и криминологију, бр. 1, 2010, стр. 151-152.

¹⁹ Петар Новоселец, *Кажњавање новинара због кривичних дела прошле части и угледа*, Правни вјесник, бр. 1-4, 1992, стр. 73.

израз новчане казне као кривичне санкције, неће наћи решење у накнади штете јер се и она изражава у новцу. Ипак, између кривичне и грађанске санкције постоји огромна суштинска разлика иако су у свом појавном облику, а то значи новчаном изразу, исте.

1.2.5. Да ли је грађанској правна заштити част и угледа довољна?

Да је намера законодавца да препусти част и углед само заштити грађанског права јасно говоре и аргумент који је у сврху оправдавања укидања клевете употребио министар правде, а према коме ова законодавна промена води снажењу „слободе изражавања“. То је сасвим сигурно тачно. Снажење ове вредности водиће слабљењу заштите части и угледа, односно укидању њене кривичноправне заштите. Ако се укину клевета и увреда као кривично дело, једној од вредности које су супротстављене у овом случају, а то су слобода говора/мишљења/штампе с једне стране и достојанство личности с друге стране, даће се потпуна превага. То ће бити прва вредност и то министар правилно закључује. Оно што пропушта да каже то је како се на овај начин ствара неравнотежа у односу ових вредности. Интереси свих других субјеката као да су занемарени или уопште нису узети у обзир. На првом месту ту су грађани. Част и углед су увек високо фигурирали на скали вредности у нашем друштву, тако да је тешко закључити како ће грађанско право обезбедити ефикасну заштиту од клеветања и вређања. Овај став се може објаснити на примеру из природних наука.

Медицина нас учи да је природа створила осећање физичког бола код човека да га опомене на опасност по његово физичко самоодржање. На исти начин човеков дух је створио осећање моралног бола. Он скреће пажњу човеку на опасност по његово морално самоодржање.²⁰ Могло би се рећи да је стање повређене части и угледа, одговарајуће стању болести тела. Само што оно није болест тела већ болест духа. Крајњи исход сваког лечења треба да буде поновно успостављање равнотеже у телу односно духу. Будући да болести тела имају узрок у природи (разни вируси, бактерије итд.) и лек им се налази у природи (пеницилин и сл.). Међутим болести духа немају узрок у природи, па им се ни лек не налази тамо. Узрок болести духа је у клевети или увреди којом се повређује част и угледа, тако да се лек за ово стање налази у механизмима поновног признања части и угледа. А то значи у задовољштини коју онај коме је повређена част и углед добија од онога који их је нарушио. То може да обезбеди само кривична санкција јер једино она од свих санкција у правном поретку садржи и социо-етички прекор за неко понашање и повлачи за собом јавну осуду

²⁰ Рудолф Јеринг, *Борба за право*, Београд, 1998, стр. 31.

средине. Када би којим случајем било другачије, онда би било довољно да се кривична санкција у случају крађе, на пример, састоји у томе да лопов врати украдену ствар. Али није тако. Лопов се огрешио не само о власника ствари, већ и о вредности заштићене правним поретком.²¹ Тако кривична санкција у случају клевете или увреде обезбеђује задовољштину оклеветаном и увређеном, тако важну у друштвима у којима нематеријалне вредности високо стоје, као што је наше (о чему ће више речи бити касније). Код већине људи није судска одлука о повреди части и угледа ствар интереса, већ карактера. У питању није одбрана неке ствари, већ саме личности и њеног правног осећања.²² Колико су људима важни част и углед као идеалне вредности јако сликовито описује пример који Јеринг користи. Држава је још у античко доба схвативши да не може да покрије разлику између економске и стварне награде за државну службу, или уопште услуге које јој грађани чине, почела исту да покрива додељивањем различитих титула, звања или почасних назива. Свака од њих је нека врста меница која гласи на ону меру поштовања коју у очима грађана она носи. Када би којим случајем из вредносног поретка људи нестала част и углед, односно када би друштвено признање титула и звања нестало, дефицит државног буџета мерио би се милионима.²³

Наравно да не треба занемарити да су грађани једнако заинтересовани за слободу говора колико и за достојанство личности, са њеним позитивним дејством на тржиште идеја у друштву, како смо га описали. Међутим, доносећи измене КЗ РС којима је декриминализована клевета, законодавац је имао пред очима само интерес новинара, а не и грађана. Шта је једнако вредан, ако не и вреднији, интерес грађана у овом случају осим слободе говора?

2. ЗНАЧАЈ ЧАСТИ И УГЛЕДА КАО ЗАШТИТНИХ ОБЈЕКТА УВРЕДЕ И КЛЕВЕТЕ

Поред слободе говора, грађанима је, за разлику од новинарских удружења, једнако важно и достојанство личности. Већ је речено да се част и углед као заштитни објекти код ове групе кривичних дела изводе из права човека на достојанство и поштовање његове личности. Несумњиво је да се ова вредност коси са неким другим правима које грађани уживају и које су им такође потребне. Код кривичноправног уређења увреде и клевете, како

²¹ Исто, стр. 57.

²² Исто, стр. 25–26.

²³ Рудолф Јеринг, I, стр. 474-475.

је речено, увек се доводи у питању и слободу говора/изражавања/штампе јер се начином уређења ових дела врши одређено ограничавање поменутих слобода. Задатак сваког законодавца јесте да пронађе равнотежу између права на достојанство личности и поменуте слободе како ни једна од ове две вредности не би била ускраћена грађанима.

У питању је задатак који праведном законодавцу намеће општи интерес. Ово стога што задовољавање индивидуалних интереса односно интереса само појединих субјеката у друштву (уместо уравниотежавања интереса више различитих субјеката) води разуларивању себичности:

„Неограничења слобода општења је јавна повластица за уцењивање, ловна дозвола за разбојнике и пирате с правом на слободно одстрељивање свакога ко им падне у руке – тешко жртвама!“²⁴

Српски законодац ову равнотежу нарушава описаним кретањима ка укидању увреде и клевете у корист слободе говора/изражавања/штампе без критичког сагледавања штетних последица по достојанство личности односно част и углед као вредности изведених из појма достојанства личности. Овакво стање сигурно одговара онима чији друштвени положај односно њихови себични интереси зависе само од слободе говора/изражавања/штампе, а не и од достојанства личности, како што је новинарски позив. Међутим новинари не постоје само себе ради, него и света ради – стога слобода, оно што одговара новинарима мора да буде подређено правди, ономе што одговара свима.²⁵ Зато је уравниотежавање двају поменутих вредности (као и свих других вредности које се надмећу на тржишту идеја) у интересу свих грађана. Који је садржај и значење достојанства личности за чије привилегије грађани бивају ускраћени стварањем поменуте неравнотеже у заштити двају вредности?

2.1. Част и углед као вредности заштићење кривичним правом и њихово значење за човека у савременом друштву

Част и углед су веома важне и битне вредности за битисање човека у окружењу других људи које називамо друштвом. Част се углавном²⁶ одређује тако што се она прво подели на унутрашњу и спољну, при чему се унутрашња одређује као став човека о себи самом односно о сопственим вредностима. Спољашња част одређује се као уважавање тих унутрашњих

²⁴ Рудолф фон Јеринг, I, стр. 72.

²⁵ Јеринг ово поставља као опште правило. Нико не постоји само себе ради, већ и света ради: Исто.

²⁶ Има другачијих мишљења. Јеринг строго раздваја појмове части, угледа (поштовања) и достојанства: Исто, стр. 461.

вредности од стране друштва односно мишљење које други имају о човеку и може се поистоветити са појмом угледа. Ова веза појмова части и угледа говори да они нису садржајно различити појмови.²⁷ У суштини увек се треба одредити за став да се ова два појма суштински повезују у један - право човека на част тј. његово право на поштовање и уважавање његове личности од стране других.²⁸ Где је порекло ових вредности?

Све врлине код човека, тако и част и углед, имају свој искон у најнормалнијим и најприроднијим физиолошким стањима код човека. Врлине су у ствари сублимиране људске страсти, основна физиолошка стања код човека која се развијају прво зауздавањем, а затим узвишавањем. Тако су сажаљење и човекољубље развитак сексуалног нагона, правда развитак нагона за осветом, а части у углед развитак нагона за изједначавањем са другима (част) односно признавањем таквог нагона за једнакошћу од других (углед).²⁹ У овом нагону лежи тежња човека за слободом. Када се за њу изборио постао је од ствари (роб) личност (слободан човек). Ово стога што је човек коме није призната једнакост, неједнак. Чим је неједнак онда је подређен. Чин је подређен онда је неслободан. Будући да имају порекло како је горе описано, част и углед су нераздвојне пратиоци људске природе и не могу се поништити у људском духу. Ако се одузме човеку сажаљење силоваће као што ће се светити ако му се одузме правда. Истом неумитношћу психолошке принуде, ако му се одузме част и углед бориће се да се изједначи са другима као што се неслободан бори за слободу.

Ова осећања се током времена све више развијају у човековом духу. Увећано и нарасло честољубље код све већег броја појединаца је последица све већег формалног учвршћивања и потврђивања стања једнакости свих појединаца у друштву.³⁰ До њега је дошло након великих револуционарних промена у европском друштву последњих 200 година када су, барем формално, сви појединци изједначени у правима и обавезама. То је створило могућност да сви у потпуности испоље природни нагон за једнакошћу и признањем те једнакости од других у виду осећања части и угледа, што у ранијим историјским епохама, (антика, феудализам) није било могуће јер су читави слојеви становништва били подређени (робови, кметови).

Без ових вредности човек би тешко могао да нормално делује и битише у савременом друштву. Њихово значење за човека може да се објасни тако што би се оно упоредило са значењем које тело као вредност има за

²⁷ Љубиша Лазаревић, *Кривично право Југославије – посебни део*, Београд, 1998, стр. 482.

²⁸ Зоран Стојановић, наведено дело, стр. 416.

²⁹ Фридрих Ниче, *Воља за моћ*, Београд, 2012, стр. 181.

³⁰ Рудолф Јеринг, II, стр. 34.

човека (ово поређење је већ учињено када су се болести тела упоредиле са болестима духа). Ове две вредности су истозначне за човека само у различитим сферама живљења. Исто оно значење које за човека има тело у материјалној сфери живљења, имају част и углед у духовној. Колико је човеку стало да сачува тело, једнако тако, а често и више, стало му је да заштити своју част и углед. Колико год је човеку потребно тело да би у друштву могао да физички општи једнако су му потребни част и углед да би могао да духом општи са другим људима. Част и углед су са здравим духом нераскидиво повезане величине.

Ово се добро схватало још у стара времена када се, као у античком Риму, правила оштра разлика између ангажовања тела и духа. Робови су физички радили. Зато је ангажовање тела умањивало у очима друштва, јер се његов носилац, рецимо занатлија, поистовећивао са робом (занатлија је сматран робом на одређено време, док траје ангажовање) иако је био слободан. Тако се његов рад звао *ministerium* (служење) од *minus* – мали, јер је у себи садржао друштвено понижење. За овај рад се наплаћивала материјална награда јер друге награде није било за нечасне поступке који су друштвено потребни. С друге стране ангажовање духа је било привилегија слободних људи па је оно увећавало у очима друштва. Стога се његови носиоци називају *magister*, *magistratus* (великаш), од *magis* – велики, а наплаћивање ангажовања духа вређало је част обе стране, како онога ко би понудио, тако и онога ко би примио материјалну накнаду за њега. Наградом за њега сматрала се част и углед који би његов трудбеник уживао у друштву.³¹

Види се да су за духовно потврђивање човека у друштву непоходни част и углед. Они су претпоставка за несметано обављање друштвене улоге коју човек има јер се нарушавањем истих нарушавају како поуздање човека у самог себе (унутрашња част), тако и поуздање других у њега (спољашња част односно углед). Човек у кога други немају поуздања или без поуздања у самог себе, не општи духом у друштву на начин на који то ради онај код кога поуздање није нарушено. Без поуздања у самог себе човек избегава да се обраћа другим људима и да ступа са њима у везу, а без поуздања других у њега, они избегавају да му се обраћају или ступе с њим у везу. Тиме се човеку смањује круг друштвених међувеза са свим последицама које прате такав живот у савременом друштву у којем смо због повећања броја људи који у њему живе принуђени, хтели, не хтели, да више општимо са другима. Осим повећања броја људи који живе у једном дру-

³¹ Ово се и види кроз називе за ове две врсте ангажовања. Телесни рад је био *labor*, орега, а духовно ангажовање је био *studium* (студирање): Рудолф фон Јеринг, I, стр. 59-60, нарочито погледати подножну напомену 26.

штву и брзина савременог живота намеће повећање броја друштвених међуеза. Поуздање других у човека нарочито показује као важно код неких друштвених делатности који су неминовно везани за спољашњу част (углед) као што су привређивање, или јавне делатности.³² Начин на који неко обавља свој позив јесте оно што друштво при оцењивању неког човека редовно најпре ставља на тас, према чему одређује његову ваљаност, то јест његову подесност за друштво.³³

Штавише, част и углед су у савременом друштву важнији од тела. Ово стога што и човек слабог тела може да изгради и сачува своју част и углед, савремено друштво пружа за то небројене могућности.³⁴ Као пример може се узети феминистички покрет или покрет за изједначавање положаја људи са физичким или духовним недостацима са свим осталима у савременим друштвима. Први не спори да су жене физички, (значи телом) слабији пол, већ спори да због тога морају да трпе практичне последице у друштву и траже изједначавање мушкараца и жена управо на пољу достојанства (најчешће је у питању позивна част) које уживају. Други не спори да су људи са недостацима (инвалиди) умањених телесних и духовних могућности већ да због тога треба да им буде ускраћено достајанство. То се често дешава јер поменутима нису стварно доступне све оне могућности за потврђивање у друштву које имају сви остали. Да ли би ова два савремена покрета могли да добију своју потврду да оно није дошло до те равни развоја људске свести да више не захтева физичке претпоставке здравог тела као предуслове за достојанство? Свакако да не.

2.2. Да ли постоји вредност заштићена кривичним законодавством која опстаје након смрти?

Као један од најјачих аргумената против укидања увреде и клевете треба рећи да се њима штите једине вредности које опстају и након смрти. Нити један други садржај човековог субјективитета не траје. Живот је нестао, тело пропада, имовина је пренета на друге наслеђем, радни однос престаје, брак престаје, све престаје и нестаје осим части и угледа. Оне настављају да бивају заштићена добра и по нашој смрти.³⁵ Другим речима

³² „Што је војнику част и за сељака имовина, то је за трговца кредит“: Исто, стр. 32.

³³ Рудолф фон Јеринг, I, стр. 74.

³⁴ Стивен Хокинг, чувени енглески физичар је упркос тешкој физичкој онеспособљености успео да постане професор математике на Кембриџу. Тако нешто је могуће само ако друштво у далеко већој мери цени дух од тела.

³⁵ Стојановић пише да постоји теоријско питање да ли се ту штити част породице или част умрлог лица: Зоран Стојановић, наведено дело, стр. 417. На закључак да је, ипак, част умрлог лица у питању, наводи језичко уобличавање члана 177. став 2. која каже „...учињена *према* умрлом лицу...“. И Тома Живановић је овог става пишући да би у обрнутом случају

умрли могу бити субјекти части иако више нису субјекти права, тим пре што је у питању добро превасходно нематеријалне природе.³⁶

*2.2.1. Да ли њосџоји вредносџи која може да насџане након смрџи,
а за живоџа није њосџојала?*

У апстрактном смислу не постоји. Не може се након нечије смрти по којнику признати право које за живота није имао. На пример изменом закона створи се неко ново људско право или слобода које није постојало за живота одређеног лица. Међутим, у конкретном смислу то је могуће само када су у питању част и углед. Част и углед оспоравни неком лицу за живота мог бити стечени по смрти. То говори да нематеријалне вредности (заштитни објекти) нису зависни од физичког опстанка материје, а то значи живота, лица које је у питању. То би био случај са лицима којима друштво за живота оспоравало одређене моралне заслуге, а призна их након смрти. Најбољи пример би био војник коме су за живота оспоравали храброст, а након смрти бива одликован за оно што је учинио у рату када се накнадно сазна за неко његово херојско дело.³⁷ Када овај став не би био тачан, да ли би онда било могуће доносити законе о рехабилитацији? Наравно да не би. Иначе не би имало смисла враћати некоме част и углед након смрти.

3. ДА ЛИ СУ ЧАСТ И УГЛЕД КАО НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ВРЕДНОСТИ ВИШЕ ВРЕДНОВАНИ ОД МАТЕРИЈАЛНИХ?

Оваква тврдња би била неоснована у научном смислу без једног темељног социолошког истраживања које би ју потврдиле или оповргле. Такво истраживање у овом раду би наишло на ограничења метода правне науке и способности писца овог текста који није социолог. Такође би се косило са сврхом овог рада датом у његовом уводу. Ипак, није немогуће упутити на неколико аргумената који могу да буду добар полазни основ ономе ко користи социолошки научни метод, а дорастао је таквом научном задатку.

увреда неког лица увек морала да буде и увреда породице: Тома Живановић, наведено дело, стр, 9, 10.

³⁶ Исто, стр. 11.

³⁷ Најснажнији примери посмртно указане части и угледа су управо они код којих је части и углед оспоравана за живота. Наш народни етос има сјајан такав пример у личности Милоша Обилића. Њему су за живота оспоравали част и углед јер је наводно био издајник. Врло је добро познато на који начин је спрао ову љагу са свог имена. По цену живота, а то значи материјалног битисања, Милош Обилић је повратио своју част и углед сачувао трајно сећање на њих.

3.1. Инат као аргумент

Један од добрих доказа да нематеријалне вредности високо котирају у нашем колективном народном духу (етосу) јесте постојање речи *инай* (пореклом из турског језика и значи *чврсто уверење*) у српском језику које у енглеском, немачком или француском не постоји.³⁸ Управо из овог разлога у српско-енглеским речницима ова појава мора да се преводи описно. Један од бољих превода гласи: инат је став достојанственог отпора на сопствену материјалну штету. Ова реч не би постојала у српском када појава инаћења не би постојала. А у питању је појава када човек, упркос материјалној или некој другој мерљивој цени, истрајава на свом ставу. Само да би био у праву. Инатом се празни сопствени џеп, али се пуни сопствена душа. Када би тај став био материјални став или став са материјалном последицама онда не би могао да издржи пробу горе дате одредбе ината код које се све ради на сопствену штету. Човек би у сукобу две материјалне вредности увек изабрао већу, без обзира да ли је у праву или не. Став инаћења, самим тим и појава ината, је могућ само када материјална вредност уступа пред неком другом, јачом и значајнијом у очима посматрача. А то је достојанство. Зашто је то тако?

Достојанство је задовољштина сиромашног човека. Појава ината је последица дугогодишње турске владавине на чијим почецима је народ био пљачкан и, поред других вредности, изгубио је имовину. Када више није било имовине коју би Турци могли да узму народу, народ се држао онога што је преостало – нематеријалних вредности. Пошто се оне тешко могу узети кад се њихов носилац томе опире (човек може и да умре достојанствено), за разлику од материјалних вредности, онда се као последње средство за очување последњих вредности заузео став отпора по сваку цену, макар и на сопствену материјалну штету. Зашто? Па зато што цена није била велика. Није више остало много шта што је народ могао да „штетује“ од отпора по сваку цену. Зато се инат тако добро укоренио у народном духу. Он не кошта пуно (јер имовине више нема која би народу могла да буде одузета), а може пуно да сачува (јер више нема вредности које би могле да буду сачуване, па достојанство има већу цену). Да ли би данас у Сарајеву постојала кафана *Инай кућа* да у нашем народном етосу нематеријална вредност није јача од материјалне?³⁹ Свакако да данашње стање није исто

³⁸ Иако су слични, инат треба разликовати од пркоса. Пркос је реч словенског порекла и поменути језици имају одговарајућу реч за њу.

³⁹ Аустро-угарске власти су након доношења одлуке да зидају градску кућу на десној обали Миљацке 1892. године закључиле да се због тог посла морају срушити неке зграде, између осталог и кућа једног старог сарајлије који на то никако није пристајао. На крају преговора са властима пристао је да му сруше кућу уз услов да је преселе на другу обалу

као некада. Међутим вредности чврсто укорене у народном етосу, тешко губе на значају.

Научне истине ради треба рећи да је тај исти народни етос приметио материјалну цену ината, и уградио је у пословицу „Од ината нема горег заната“. Али то не значи да колективној свести нашег народа нематеријалне вредности нису на вишем положају у поретку од материјалних, већ само да материјалне вредности такође јесу вредности и да их је народ свестан.

3.2. Надмоћни мотив приликом извршења кривичних дела као аргумент

Још један од аргумената који говоре у прилог тезе да нематеријалне вредности стоје више у поретку вредности него материјалне у нашем народу јесу надмоћни мотиви извршења кривичних дела код нас, нарочито код неких врста кривичних дела.⁴⁰ Овај закључка може да се изведе, уз одређену ограду, указивањем на исходе последњих заокружених и целовитих истраживања мотива извршења кривичних дела против живота и тела. Она су рађена 60-тих година у свим републикама и покрајинама бивше СФРЈ и представљена су на X Саветовању Југословенског удружења за кривично право и криминологију одржаном у Приштини 1971. године.⁴¹ Из њих се јасно долази до закључка да су надмоћни мотиви извршења кривичних дела против живота и тела (нпр. убиства) нематеријалне природе. Тако у попису најчешћих мотива само један је материјалне природе (користољубље), а 8 су нематеријалне (спор око имовине⁴², секс, љубомора, освета и

Миљацке, циглу по циглу. Народ ју је после тога прозвао „Инат кућа“. Да ли је тај сарајлија могао да узме новац и сазида другу кућу? Могао је, али није. Зашто? Из ината.

⁴⁰ Овде треба повући ограду да код неких врста кривичних дела стање управо супротно. Материјални мотив није само избор приликом извршења дела већ је као елемент бића обавезно присутан. Таква су сва дела против имовине, привреде, интелектуалне својине, службене дужности и правног саобраћаја. Она су немогућа без овог мотива. Такође, и друга дела, она која немају мотив могу да се изврше из материјалног мотива, нпр. убиство. Стога овде изведени закључци код њих не важе по природи ствари. Ово међутим не мења општи закључак да је нематеријални мотив надмоћан у извршењу кривичних дела. Наведене групе кривичних дела су само један мали део у укупној структури посебног дела КЗ, а и структури извршених кривичних дела.

⁴¹ Највећи део материјала са саветовања објављен је у ЈРКК, бр. 4. за 1971. годину на странама 551 – 654.

⁴² Под појам „материјални мотив“ нису сврстана и убистава настала око имовинских спорова, најчешће спорови око међа и слично, иако би површно посматрачу на први поглед то било логично. Међутим спорови око имовине су у највећој могућој мери лични. Тако Јеринг каже: „Једном је присвојивши [ствар] на њу сам ударио печат своје личности. Ко њу дирне дира и мене; ударац намењен њој, погађа и мене у њој; својина је само стварно раширен круг моје личности.“: Рудолф фон Јеринг, II, стр. 37.

крвна освета, отклањање препреке, увреда и понижење, нетрпељивост и обест).⁴³ Слично је и у случају БиХ⁴⁴ где се у структури мотива код убиства појављује користољубље у 1% случајева, док се убиства из обести, вређања, разуданости, бахатости појављују у 44,8% случајева, спора око имовине 12,1% случајева, у даљних 11,9% случајева убиства из љубоморе, прељубе или неузвраћене љубави, а убиства из разних врста освете 8,6%. Све укупно нематеријални мотив је надмоћан над материјалним у односу 79,4% према 1%, што и води закључку истраживача да је „...код нас користољубље као мотив убиства ријетка појава“.⁴⁵

4. НЕКЕ МОГУЋЕ ПОСЛЕДИЦЕ ОВОГ ЗАКОНОДАВНОГ ЗАХВАТА

Декриминализацијом увреде и клевете законодавац је, како је речено, направио неравнотежу у односу двају вредности: слободе мишљења/говора/штампе и достојанства личности, а на штету потоње. Значајно смањујући обим заштите достојанства личности као заштитног објекта предлагач је превидео да појам вређања и клеветања постоји и на другим местима у КЗ-у. Стога се може поставити питање криминалнополитичког смисла декриминализације клевете, а у будућности и увреде, ако се њихови специјални облици оставе нетакнути у КЗ-у. Да ли је криминалнополитички оправдано укидати основно дело, а сва дела изведена из њега оставити у КЗ-у? Из овог питања природно следи питање да ли достојанство личности јесте или није вредност заштићена кривичним законодавством?

Тако је кривично дело „Нарушавање пословног угледа и кредитне способности“ из члана 239. КЗ чист специјални облик клевете. Изношење неистина код овог дела нема никакав други циљ него да наруши углед пасивног субјекта као и код клевете, само је овде у питању посебна врста угледа – пословни углед.

Ако би се укинуло кривично дело увреде, поставља се питање да ли би у том случају морало да се одговарајуће захвати у друге делове КЗ-а? То је случај да свим делима из Главе XVII „Кривична дела против части и угледа“ где је радња извршења описана као „поруга“ што је израз који се користи као збирни за увреду и клевету. Слично питање се поставља и у вези кривичних дела „Насилничко понашање“ и „Повреда парламентарара“

⁴³ Вукашин Пешић, *Убиства у Југославији*, ЈРКК, бр. 4, 1971, стр. 565

⁴⁴ У БиХ је обрађен период од 5 година између 1962 . и 1966. године: Рајка Млађеновић-Купчевић, *Мотиви убиства у БиХ*, Годишњак Правног факултета Универзитета у Сарајеву, 1971, стр. 117.

⁴⁵ Исто, стр. 121.

где је радња извршења такође описана као вређање? Код оваквог законодавног захвата одмах би се поставило као посебно питање да ли има смисла да се „тешко вређање“ задржи у одредбама кривичних дела „Убиство на мах“ и „Тешке телесне повреде“ (када је учињена на мах) као начин изазивања стања раздражености? Шта ће бити са целокупним кривичним делима „Злостављања и мучења“, „Злостављање потчињеног и млађег“, „Повреда моралних права аутора и интерпретатора“ (специјални облик тзв. недостојног коришћења ауторског дела) будући да код ових дела КЗ захтева да не сме да се вређа људско достојанство, а тако нешто може да се изврши (и најчешће се врши) повредом части и угледа? Шта ће бити са казном рада у јавном интересу? Да ли ће судија моћи да одреди такву врсту рада у јавном интересу која вређа људско достојанство?

Ова недоумица, истина у далеко мањој мери, појављује се и код низа кривичних дела где је лаж односно неистина елемент бића. Наравно да је она изражена у далеко мањој мери зато што лаж односно неистина нису циљ сам по себи као код клевете, већ само средство за неки други циљ односно напад на неку другу вредност. У питању је целокупна Глава XXXII „Кривична дела против правног саобраћаја“ као и друге врсте фалсификата. Ту су различите врсте превара било у пословању, било у правосуђу итд.⁴⁶

ЗАКЉУЧАК

Критичка анализа аргумената који су искоришћени за укидање клевете и, по свему судећи, будуће укидање увреде, показује да они нису основани.

Клевета и увреда се не могу подвести под изворно значење научног појма „вербални деликт“ тако да је неистина да је он коначно укинут.

⁴⁶ Целокупан списак кривичних дела које имају као елемент бића лаж односно неистину: Повреда проналазачког права, Превара, Неосновано добијање и коришћење кредита или друге погодности, Фалсификовање новца, Фалсификовање хартија од вредности, Фалсификовање и злоупотреба платних картица, Фалсификовање знакова за вредност, Прављење, набављање и давање другом средстава за фалсификовање, Издавање платних картица и чекова без покрића, Пореска утаја, Прање новца, Проузроковање лажног стечаја, Оштећење повериоца, Злоупотреба овлашћења у привреди, Нарушавање пословног угледа и кредитне способности, Обмањивање купаца, Фалсификовање знакова за обележавање мера, роба и тегова, Повреда права на информисање о стању животне средине, Рачунарска превара, Лажно представљање, Лажно пријављивање, Давање лажног исказа, Спречавање и ометање доказивања, Изазивање панике и нереди, Превара у служби, Избегавање војне службе онеспособљењем и обманом, Фалсификовање резултата гласања, Неистинито службено извештавање и комплетна Глава XXXII „Кривична дела против правног саобраћаја“.

„Вербални деликт“ је укинут 1990. изменама КЗ СФРЈ. Тачно да се овим изменама КЗ изашло у сусрет захтевима новинарских удружења, али то није криминалополитички аргумент већ просто закључак у чију корист ће измене бити извршене. Задовољавањем искључиво интереса новинара као позива створена је неравнотежа у односима двају вредности које поредак треба уравнотежено да штити. То су слободе говора/мишљења/штампе, с једне стране и права на достојанство личности с друге стране. Несимњиво су грађани заинтересовани за слободу говора као вредност, али то не значи да они желе да се она апсолутно штити, по цену њиховог достојанства односно части и угледа. Овим изменама КЗ је учињено управо претходно. Намеће се закључак да је коришћењем дозвољеног ризика као основа искључења противправности (нема шта друго да буде), декриминализована је клевета у свим случајевима, како кад новинар сумња у истинитост чињеничне тврдње коју износи, тако и у случајевима кад зна да износи неистине. Ако би у првом случају и било оправдано користити овај основ, а то значи дозволити ризик да настане повреда достојанства личности у корист слободе говора, у другом свакако није јер слобода говора не може да се користи за изношење лажи.

Што се тиче аргумента да је грађанскоправна заштита достојанства личности од увреде и клевете довољна он не стоји. Прво зато што једино кривична санкција од свих санкција у правном поретку у себи садржи и социо-етички прекор, а за највећи број часних људи осуда у ствари клевете и увреде није ствар интереса већ карактера. Повређена част и углед не тражи новац као лек, већ задовољштину. Само она враћа пољуљано самопоуздање и поверење других. У питању је одбрана саме личности и њеног правног осећања. Друго зато што високе новчане казне као последица кривичне санкције не спречавају новинаре да раде више него накнаде штета. И накнаде штета у грађанском поступку могу да буду досуђене у високим новчаним износима.

С друге стране законодавац заборавља да су част и углед последица заузданих и узвишених природних нагона у човеку који се, како такви, не могу поништити. Достојанство личности је нужно човеку у савременом друштву за нормално духовно општење са другим људима и временом постају све значајније. Ово се нарочито односи на позивно достојанство (професионални углед) зато што се он у данашње доба узима као прво мерило за оцену вредности неког човека. Оно је толико важно да не постоји вредност која човеку опстаје након смрти. То говори да дух надживљава тело, да је, следствено томе, важнији од њега. Штавише, нема вредности у правном поретку која, не само да надживљава физичко битисање човека, већ може да буде накнадно призната, иако је појединац није уживао за живота. О томе сведоче закони о рехабилитацији.

Све у свему, законодавац се, врло вероватно, није руководио неком смишљеном, заокруженом и целовитом криминалополитичком идејом када је кренуо у поступак декриминализације клевете, а могуће је у скоријој будућности, и увреде. Овај законодавни захват је неоправдан и непотребан и изазваће, као и сваки пут када су закони у раскораку са народним правним осећањем, стварање незваничних видова замена кривичном прогону као неке врсте народне допуне манљивим државним установама (двобој, физички обрачун, освета...)⁴⁷.

⁴⁷ Рудолф фон Јеринг, II, стр. 50-51.

*Branislav Ristivojević, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

About Justification of Decriminalizing Insult and Defamation: Criminal (non)Policy of Serbian Legislator

***Abstract:** In this paper, the author tries to provide a critical view of arguments used by the legislator in the process of decriminalizing insult and defamation. He is of the opinion that there are few such arguments, and after subjecting them to scrutiny the author fails to find justification for any of the arguments, and for some of them he finds that they are not criminal policy arguments. The largest section of the paper is focused on an argument that civil law protection is sufficient to provide protection for human dignity and finds that such a thing is not possible by the very nature of the object of the protection because it does not provide protection for a thing but it rather protects equality of a person with all other persons.*

On the other hand, the author provides an analysis of the meaning of the honor and reputation as values protected by law in modern society and concludes that our legislator has undermined their importance by providing only for civil law protection of such values. By arriving at a conclusion that the soundness of human spirit is inextricably connected to undisturbed honor and reputation, it compares it to the notion of a healthy body in the area of physical existence. As much as a man strives towards a healthy body, he strives even more to have a healthy spirit. The cure for a human spirit does not lie in nature as the cause of illness is not to be found there. The cure for harmed honor and reputation is in providing satisfaction because satisfaction restores shaken self-confidence.

As one of the strong arguments in favor of criminal law protection of honor and reputation, achieve the author points out that there are no other human values that a man may enjoy even after death, and that honor and reputation may even after death.

***Key words:** Honor, reputation, insult, defamation, human dignity, freedom of speech, criminal policy, legislation, criminal law.*